

OPOMBE

1. Die Ehre des Herzogtums Krain; ob opisu Cerknškega jezera IV, 626 sl. in ob opisu Idrije III, 407 sl. — 2. Ml. IX, 1928, 172. — 3. Roj. 1644 v Norwichu v vzhodni Angliji, umrl 1708. — 4. V tem pogledu zadošča, da opozorimo strokovnjaka, ki bi ga zanimala posamezna mesta v potopisu, na doslej znane izdaje. Valvasor navaja Browna po njegovem poročilu v Acta Anglica 1669, oziroma po latinskem pismu z dne 20. junija 1669 (verjetno isto), uporablja pa tudi nemški prevod Brownovega potopisa iz leta 1686; Kotnik uporablja tisti zvezek, ki v angleščini opisuje dežele tedanje Avstrije in Furlanijo in ki je izšel leta 1673; doslej pa je bila pri nas neznan celotna angleška izdaja Brownovega potopisa iz leta 1685, katere primerek je pred nedavnim prišel iz Anglije v Jugoslavijo, in čigar uporabo je omogočil Mestnemu arhivu tov. Vlado Bonač. Fotografiske posnetke in prepis tistih mest, ki se tičejo Slovenije, hrani sedaj Mestni arhiv v Ljubljani. Nemška izdaja iz leta 1686 (predgovor datiran 1685) je nastala na podlagi holandskega prevoda. Tako poznamo sedaj naslednje izdaje Brownovega potopisa: 1669 Acta Anglica (navaja in uporablja Valvasor), 1673 (uporabljal in prevedel Kotnik), pred 1685 holandski prevod (doslej nedostopen), 1685 celotna angleška izdaja (doslej neznan, sedaj upoštevana v tem sestavku), 1686 nemški prevod iz holandsčine (navaja in uporablja Valvasor, nekaj doslej neopaženih primerkov v knjižnici Narodnega muzeja). — 5. Pri tem moramo omeniti, da tudi doslej znano Brownovo gradivo ni bilo deležno prave pozornosti. Ne omenjata ga niti Fr. Kotnik niti Ložar v Narodopisju Slovencev, čeprav je njegov opis ribolova na Cerknškem jezeru kljub posameznim netočnostim vendar starejši od Valvasorjevega. — 6. Nekaj razlik gre morda tudi na rovaš slovenskega prevoda, ki je nastal na podlagi tiska iz leta 1673, ki ga v originalu nimamo pri roki. »Stolpičie na celovškem mestnem obzidju so v resnici prave bastije (Bastion), kar izhaja tudi iz Valvasorjeve risbe Celovca. — Kotnik prevaja »na južni strani Cerknškega jezera se razprostira Birnbaumerjev gozd«, o katerem pravi tisk iz leta 1685, da je »gozd, ki je del daleč razprostranjenega hrušiskega gozda« (to je Hrušice). Trava, ki raste v izsušenem Cerknškem jezeru, nudi zimsko k r m o. Bebeci v Št. Vidu so po očitni tiskovni pogrški postali slepci. Ime škotskega lekarnarja v Ljubljani, ki je v izdaji leta 1673 Kotniku težko čitljivo (Fosch?), se v poznejši angleški izdaji glasi Tosh. (Po Fabjančičevi knjigi hiš je bil Janez Jurij Tosch, stanovski lekarnar v Ljubljani med l. 1673—1695 lastnik hiše na današnjem Jurčičevem trgu št. 2.) Potopisec se v poznejših izdajah imenuje Brown in ne Browne. Sicer pa je Kotnikov prevod dober in se gladko bere.

NOV OPIS FRANCOSKE LJUBLJANE

O priliki kongresa »Svete alianse« v Ljubljani 1821 se je med Francozi, ki so živeli v dobi Ilirije pri nas, zopet zbudilo živo zanimanje za naše mesto in ga opisovali sonarodnjakom kot njegovi poznavalci. S svoje strani pa so Ljubljančani, prežeti z lokalnim patriotizmom, budno zasledovali poročila o svojem mestu v evropskem tisku in kar tekmovali pri popravljanju raznih netočnosti, ki so se poročevalcem utihotapile v tekst. Tako je bil med drugim članek Charlesa Nodiera z naslovom »Laybach«, ki je izšel 15. januarja 1821 v pariškem časopisu »La Quotidienne« in v katerem znani francoski pisatelj popisuje spomine na svoje ilirsko bivanje, že kmalu po objavi pri nas znan in komentiran. Ljubljanski »Illyrisches Blatt« ga je namreč priobčil (1821, No 24—25) v nemškem prevodu kot ponatis iz »Stuttgarter Morgenblatta« (1821, No. 115) hkrati z vzporedno natisnjenimi obsežnimi pripombami Prešernovega prijatelja in takrat-

nega dunajskega akademika Blaža Krobata z naslovom »Einige Berichtigungen über Herrn Charles Nodier's Schilderungen der Stadt Laibach«, ki so izšle v dunajskem »Wandererju«. Objava je vzbudila v takratni Ljubljani živahno polemiko, ki se je zanesla celo v isti »Wanderer«, v katerega 203.—04. številki iz 1821. leta je neki Ljubljančan A.... z natisnil svoje »Bemerkungen über Herrn Chroat's Widerlegung der von Ch. Nodier gegebenen Nachrichten über Laibach«. V odgovor in obrambo »mladega Ilirca« pred anonimnim napadom je uredništvo IB že v 31. številki odgovorilo s člankom »Über Nodier's, Chroat's und v. A.... z topographische Nachrichten, Berichtigungen und Bemerkungen, die Stadt Laibach betreffend«. Zanimiva kritična zavrnitev Krobatovih pripomb izpod peresa Heinricha Coste star. z naslovom »Einige Bemerkungen wider Chroat's Berichtigungen der Nachrichten Charles Nodier's über Laibach« iz 1821 pa je ostala v rokopisu in se danes hrani v Narodnem muzeju v Ljubljani. Svojevrsten odmev je Nodierov članek razen tega dobil še v sočasni slovenski izvirni poeziji, namreč v štirivrstičnici originalnega Jakoba Zupana, ki poje o Francozu takole (LZ 1885, 218):

Nodier.
Ti hvalljsh Iblano
Na ufta zelé:
Unukam bo snano
Nodjera imé.

Nodierov članek o Ljubljani, o katerem trdi dr. R. Maixner,¹ da ga pred njim ni upošteval in citiral še noben njegov biograf, je poleg že omenjenih nemških prevodov oziroma ponatisov doživel še Dimitzovega v »Laibacher Wochenblattu« (1884, No. 210—14) in najmanj dva slovenska (v SN 1910, št. 542 in ŽiS 1929, 399—400).

Medtem ko so Nodierovi spomini tako prišli že zgodaj v evidenco naših zgodovinarjev, pa je ostal neznan drug članek, objavljen prav tako v času ljubljanskega kongresa, ki ga je napisal Jean Paul Brès (1782—1832) iz Limogesa. To je bil eden iz množice znanstvenikov in pisateljev, ki so v času francoske Ilirije prišli k nam. Ko je bila pozornost evropske javnosti obrnjena v Ljubljano, je v pariških »Annales de la littérature et des arts« (1820—21, t. II., pp. 108—14) natisnil poročilo z naslovom »Beležka o mestu Ljubljani«, ki ga podajamo spodaj v slovenskem prevodu. Kakor Nodier v svojem članku se tudi Brès ne drži strogo opisa samega mesta, temveč opisuje tudi njegovo bližnjo in daljno okolico, pri čemer pa razodeva ostrejšo oko za opazovanje in realnejše poznanje stvari.²

J. P. BRES, BELEŽKA O MESTU LJUBLJANI

»Mesta dolgujejo svojo imenitnost zelo različnim vzrokom: ena obračajo nase našo pozornost zaradi velikih dogodkov, katerih prizorišče so bila, druga zopet zaradi znamenitih mož, ki so jih rodila, nekatera pa zaradi bleščečih spomenikov in delavnosti svojih prebivalcev. Na-

posled so še taka, ki so si pridobila s sestanki visokih osebnosti, zbranih, da bi se razgovarjale o koristih bodisi cerkve bodisi cesarstev, to ugodnost, da smejo zavzemati mesto v letopisih zgodovine.

Mesto Ljubljana je deležno te vrste imenitnosti in njen krajevpis lahko nudi nekaj koristi ljudem, ki bi radi preučevali potek dogodkov v dobi, v kateri živimo.

Ljubljana je glavno mesto Kranjske, avstrijske pokrajine, ki leži južno od verige Julijskih Alp. Če lahko verjamemo izročilu, je malo mest v Evropi s tako starodavnostjo. Poročilo pravi, da je Jazon na svojem povratku z zavojevanja zlatega runa s svojimi popotnimi tovariši plul po Istru navzgor in se ustavil na vznožju griča, na katerem je danes zgrajen ljubljanski grad. Tu je ustanovil mesto *Aemono*, nekaj časa tam bival, nato pa zapustil naselbino. Ladjo *Argo* so potem prenesli znameniti popotniki do Jadranskega zaliva, od koder so nadaljevali pot v Grčijo.

Če hočemo razložiti to izročilo, moramo predpostaviti, da so Argonavti nadaljevali pot iz Istra po Savi, ki se izliva v Donavo pri Beogradu in ki teče pol milje od Ljubljane, in da so po tej reki pluli navzgor do kraja, kjer prejema v svoje naročje malo reko Ljubljanico.

Kakorkoli že je, noben spomenik ne služi v dokaz za to izročilo. Pač pa so se našli neki ostanki broderskih priprav v savskih naplavinah, toda nič ne dokazuje njihove starosti. *Aemona* je bila zgrajena na prehodu rimskih legij, ki so se hodile vojskovat v Germanijo, potem po so se bile vkrcale v Jadranskem zalivu. Še danes lahko vidiš južno od novega mesta zidovje rimskega taborišča. V dolinici pri Dobrovi naletiš na okroglasto cerkev, ki je bila — kakor pravijo — nekoč Jupitrovo svetišče.

Mesto Ljubljana (*Laybach*) izvaja svoje ime iz imena reke, ki teče skozenj in ki znači: *mlačna reka*.³ Im zares ohranja reka v najostrejših zimah mlo temperaturo in ta občutek toplote še povečuje nasprotje z zunanjim zrakom. Voda te reke tvori pri izhlapevanju lahko paro, ki se dostikrat nagomili v mestu in povzroča gosto meglo. Ljubljanica dolguje svojo toplino, neodvisno od toplote ozračja, kratkemu svojemu toku, ki ni daljši od pet milj. Vse kaže, da se ta reka dolgo pretaka pod zemljo, preden se prikaže v svojem zunanjem koritu. Sploh je v teh krajih več podzemeljskih rek: celo *Timav*, ki se izliva v Beneški zaliv, je bržkone ena izmed podzemskih rek, ki tečejo v tej deželi in ki imajo zunanje korito šele prav blizu svojega izliva.

Malo pokrajin nudi geologu večje število zanimivih pojavov kakor ta. Prav blizu Ljubljane vidimo Cerknjsko jezero, ki ga tvori vodni previšek podzemskega jezera, ležečega neposredno pod njim. Ti dve jezери sta zvezani med seboj po ozki odprtini. Po tem, kako je podzemsko jezero več ali manj oskrbljeno z vodo, postaja gornje jezero prizorišče zdaj ribolova, zdaj lova na divjačino.

Podzemске jame v Postojni in Planini kažejo presenetljive prizore. Kadar kmetje s plamenicami v roki vanje vodijo obiskovalce, spominjajo te globoke rupe, ogenj, ki odseva od vode, stalaktiti in šum slapov in vetrov na opise, ki nam jih dajejo pesniki o bregovih Stiksa in breznihi Tenara.⁴ V pečinah, ki so prav blizu Ljubljane, so našli ogromne gmote Amovnih rogov (*amonitov*) s premerom več kakor štiri čevlje.⁵ *Pudingi* (= konglomerat) z bregov Save nudijo klade iz raznovrstnih snovi, ki se dajo ogledati kakor marmor.

V tej pokrajini so odkrili žival nad vse posebnega sestava, ki je znana pod imenom *Proteus Anguilar*.⁶ Ima zunanje škrge in pljuča; na njej pa ne naletiš na nobeno sled o organu vida; kosti na glavi ne kažejo nobenega niti najrahljajšega znaka o optičnem živcu. To je edini vretenčar, pri katerem je priprava za vid popolnoma izginila; njegovo telo je podobno telesu kuščarja in njegov rep je pripraven za plavanje. *Proteji* živi v podzemskih tokovih, katerih voda od časa do časa izgine; včasih pa te vode narastejo in vržejo proteja iz svojega običajnega korita. Raki, ki jih love v Ljubljani, so največji, kar jih poznamo.⁷

Pozimi je Kranjska pokrita z debelim snegom, ki zmrzne zaradi dolgotrajnega mraza; tedaj so sani edino vozilo, ki je v rabi. Ko se vigred povrne, si očaran nad mičnim prizorom bregov in dolinic, nad katerimi se dviga ogromen polkrog, ki ga tvorijo na severu Julijske Alpe, večno pokrite s snegom. Več ljubkih gričev, med njimi *Šmarna gora*,⁸ privablja na svoje teme ljubitelje pestrih razgledov: le malo dežel nudi krajinarju toliko predmetov za študij; kmečke hiše so grajene iz smrekovega lesa in njegova bruna puščajo odprtine v obsegu kakega pol kvadratnega čevlja, ki tvorijo okna. Pridelki, ki obstajajo iz rži, pšenice, fižola in turščice, se spravljajo sredi polja na nekakšnih ogredjih, katerim je njihova podobnost s preobrnjeno harfo vzdela ime tega glasbila. *Te harpfen* (= kozolci) dajejo pokrajini zares nenavadno lice.

Ko je žetev končana, so podobne velikim steenam; pred žetvijo njihove prazne rante ne navdajajo z nezadovoljstvom prav nič manj popotnika kakor vaščana, kateremu oznanjajo konec njegovih zalog. Majhne kapelice, ki so zelo blizu druga drugi po vseh potih, so zares slikovite. Nekaj ljubkih podeželskih hišic se razgleduje po gričkih, pokritih s smrekami. *Pagliaruzzijev grad* (= *Cekinov grad*) je prijetno bivališče, ki je bržkone pripravljeno za kako visoko osebnost, udeleženo na kongresu.

Kar se tiče mesta Ljubljane samega, ne nudi nič posebnega; njeno prebivalstvo šteje kakih 15.000 duš. Nič trgovine, nobena obrt, noben spomenik ne vzbuja popotnikove radovednosti. Ulice so slabo uravnane in razkošje v pohištvu še ni prodrlo v nobeno zasebno hišo. Vendar pa se ženske, ki so na splošno ljubke, nosijo tako kakor Parižanke.

Le Journal des Modes (Modni časopis) šteje več naročnic v tem mestu in njegove ljubke risbe so vzorci, katerim se trudijo biti podobne. Lepotice iz preprostega ljudstva ostajajo rajši pri stari kranjski noši, ki nikakor ni brez čara. Avba, okrašena z zlatimi našitki in znatne cene, je del oblačila, ki prehaja brez vsake spremembe od rodu do rodu. Mil značaj in treznost sta glavni značilni črti Kranjcev.

Ljubljana ima univerzo, na kateri več dobrih profesorjev pospešuje razcvet grške in latinske književnosti; to mesto ima tudi škofijo. Na Kranjskem se oznanjuje katoliška vera. Nemški viteški red je imel tu več gradov.

V Ljubljani se govori nemško, italijansko in kranjsko, ki je narečje slovanskega jezika. Ta jezik je najbolj razširjen po Evropi; celo ruščina, kakršno govorijo v Petrogradu, ni drugega kakor eno izmed njegovih narečij. G. baron Zojs, katerega duševni darovi dičijo mesto Ljubljano, je bil mnenja, da je mogoče spoznati podobnost med slovanskim jezikom in sanskrtom: knjiga g. Langlès⁹ o tem zadnjem jeziku mu je dala priliko, da je opazil te podobnosti. Ker pa slovanski jezik še ni rodil nobenega dela klasične vrednosti, sploh ni postal predmet za študij učenjakov. Obsežne narodne pesmi brez raznoličnosti, nekaj ljubkih pripovedk, več pesmi, posnetih po zgledu starih od, slovnice in slovar, ki je šele pravkar končan,¹⁰ to so zakladi slovanskega jezika, ki se govori na Kranjskem. Naš častivredni sodelavec, g. Charles Nodier, je objavil prevod nekaterih slovanskih pesmi, med katerimi je omembe vredna pesem z naslovom »Kresnica«.¹¹ Pridiga se na splošno v kranjsčini. Ta jezik nikakor ni brez neke harmonije in raznovrstnosti v svojem pregibanju; čeprav ima veliko goltnikov, je vendar primeren za glasbo. Dostikrat so me očarale pesmi, ki jih vaščani prepevajo po cerkvah in na polju. Mnoge njihove pesmi, ki so verjetno zelo stare, vsebujejo motive kar najbolj ganljivega izraza in se z lahkoto prilagoje harmoniji spremljave.

Zemljepisna lega Ljubljane je najbrže pripravila evropske vladarje do tega, da so jo izbrali za kraj svojih razgovorov. Naj bi to doslej tako malo znano mesto postalo slavno po kongresu, ki naj utrdi mir v Evropi in zagotovi srečo njenih prebivalcev.

France Dobrovolje

OPOMBE

1. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 229. Zagreb 1924, 29. — 2. O Kranjski in o Ljubljani poroča tudi članek, objavljen v časopisu »Mémorial universel de l'industrie française (Paris 1821, t. IV, livre 44). Zanimivo rokopisno gradivo o Iliriji hrani arhiv družine Guiger de Prangins v Lausanni, ki ga je napisal zasebni tajnik generalnega guvernerja Bertranda, Amédée Massé z naslovom »Souvenirs de mon séjour en Illyrie et de mes voyages avec le général comte Bertrand, gouverneur des provinces illyriennes en 1812, 1813 et 1814«. Posnetek tega gradiva je objavil Eugène de Budé pod naslovom »Souvenirs du général Bertrand d'après une correspondance inédite« v reviji »Le Correspondant« z dne 10. februarja 1910, str. 545—55. V teh spominih govori A. Massé, katerega ime se omenja tudi v aktih ljubljanskega Mestnega arhiva, o strogi etiketi na guvernerjevem dvoru v škofijski palači, o Bertrاندovi zasebni knjižnici v Ljubljani, ki je štela 200 do 300 zvezkov večinoma klasičnih francoskih pisateljev, o nezdravem ljubljanskem podnebnju, o početju blaznega generala Junota v Trstu in pod. Podatke o francoski Ljubljani vsebuje tudi knjiga spominov »Les souvenirs du général baron Paulin (1782—1876), publiés par Paulin Ruelec. Paris 1895, Ed. Plon, Nourrit et & (Prim. SN štev. 240, 7. oktobra 1895). — 3. Po domnevni etimologiji starih kranjskih zgodovinarjev naj bi ime Laybach oziroma Laibach nastalo iz Laubach (= Mlačni potok). (Opomba prev.) — 4. Podzemna votlina v Lakoniji, ki so jo stari smatrali za vhod v pekel; danes rt in votlina Matapan. (Opomba prev.) — 5. Čevelj meri približno 33 cm (stara francoska mera). (Opomba prev.) — 6. Pravilno: Proteus anguinus. Gl. Pavel Grošelj, Kako so odkrili človeško ribico? Proteus I (1934), 1-7. (Opomba prev.) — 7. Izredno velikost rakov v Ljubljani je slavil še pred Brèsom n. pr. znameniti beneški dramatik Carlo Goldoni, ki je bil 1728 v Ljubljani, za njim pa Charles Nodier v svojem članku »Laybach« v pariški reviji »La Quotidienne« (15. jan. 1821). (Opomba prev.) — 8. Za časa Ilirije so Francozi uporabljali za Šmarno goro izraz D v o j č k a (Les Jumelles). (Opomba prev.) — 9. Langlès, s pravim imenom Sir Charles Wilkins (1749—1856), angleški orientalist, je ustanovitelj indijske filologije. Tu gre za knjigo, ki jo je 1808 izdal v Londonu pod naslovom »A Grammar of the Sanskrita Language«. Baron Zojs sicer te knjige ni imel, pač pa njena posnetka v francoskem in italijanskem jeziku: a) Feuilles du Moniteur universel de Paris, année 1810, 1811, contenant des rapports sur le sanscrit, sur la grammaire de Wilkins; b) Annali di Scienze e lettere. Milano 1811, contiene un estratto della grammatica sanscrita di Wilkins Inglese (Gl. Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis de Zojs Catalogus. B. NUK, ms. sign. 667). (Opomba prev.) — 10. Tu gre za Vodnikov »Slovar nemshko-slovensko-latinski«, katerega prospekt z dvema poskusnima listoma je izšel v »Télégraphe officiel«, No. 51, 27. junija 1815. — 11. Gl. »Tél. off.«, No. 49, 20. junija 1815: Le Ver Luisant d'Ignazio Giorgi. Nodier je v Franciji kasneje ta prevod še večkrat ponatisnil. Seveda pesem ni slovenska, temveč dalmatinsko-hrvatska. (Opomba prev.)